Dokumentazzjoni:
Id-"Dar" ta'
l-Għaqda/Akkademja

Anton Agius Muscat

Il-lum id-"dar" ta' l-"Għaqda" tinsab ġewwa kamra mezzana u seħbitha iżgħar iħarsu fuq it-taraġ ewlieni ta' Palazzo Carafa, 94 Triq il-Fran, Valletta.

Inqala' min f'dawn l-aħħar snin kemmex wiċċu u lissen kliem ta' tmaqdir għax iż-żewġ kmamar (flimkien ma' oħra ċkejkuna tinqafel għaliha taqdi għal ħtiġijiet personali u taqbel għal kif matul iż-żmien spetturi sanitarji raw kif fi żmien l-Ingliżi għarfu jbiddlu l-bini barokk ta' żmien il-Kavallieri għal ħteġijiet sanitarji billi jżidu attrezzaturi ta' ndafa pubblika li tkun tixraq għal kif jaqblu ma' ideat ta' iġjene pubblika li bdew iseħħu wara nofs is-snin 1850) u li dawn il-kmamar qajla jixirqu bħala "dar" ta' l-Għaqda/Akkademja.

Wieħed jeħtieġlu jħares lejn xi trodd l-istorja qabel jgħaddi ġudizzju serju u xieraq.

Ibda biex, il-Belt Valletta kienet iffullata tgħidx kemm fil-bidu tas-snin 1900. Minkejja li minn dawk is-snin sal-lum, aktar u aktar wara l-ħerba tat-Tieni Gwerra 1939–1945, il-Belt Valletta ma baqgħetx tilqa' fiha dak il-għadd kbir ta' nies u dik il-ħajja ta' qabel, xorta għad hawn il-lum min iqisha bħala belt tiġbor fiha dak li huwa ewlieni għall-ħajja Maltija u jeħtiġilha tkun ħajja wara nżul ix-xemx daqskemm bi nhar bħalma raw is-snin l-imgħoddija.

Hemm ħwejjeġ oħra. In-nies li ħasbu jwelldu l-"Għaqda" fis-snin 1920 ma kellhomx għajr iħarsu lejn il-Belt meta din kien għad kellha t-togħma tal-ħajja fl-aqwa tagħha. Mhux biss ħadd ma newlilhom daqqa ta' id talli,

jeħteġilna niftakru, sabu ruħhom fl-eqqel tat-tiswir tal-Kwistjoni tal-Lingwa li fi żmienha firdet u ħakmet lil Malta. Kellhom jistrieħu fuqhom infushom. Ried ikollhom xi mkien fejn ideffsu rashom. U jekk dal-ħsieb għadu jagħfas sal-lum fuq min jitwebbel irawwem xi tqanqila kulturali, aħseb u ara fis-snin 1921 meta Malta kienet għaddejja minn żmien ta' taqlib politiku-kulturali bis-sħanat liema bħalhom tal-Kwistjoni tal-Lingwa, u li ma qatgħetx għal kollox sa ma l-mixja ta' l-istorja qatgħet il-verdett tagħha fl-1964 meta l-politiċi Maltin waslu għall-Kostituzzjoni ta' Malta Indipendenti.

Għalkemm kien hemm politiċi għajnejhom fuq il-"Għaqda", kemm Ġużè Muscat-Azzopardi u kemm Dun Karm Psaila li ħa r-riedni warajh, qagħdu b'seba' għajnejn li ma jinbarmux mill-għawġ politiku huma u jmexxu l-"Għaqda", imqar jekk ta' l-ewwel kien ta' xeħta battaljier u t-tieni kien jistabar u jaħrab jeħodha wiċċ imb'wiċċ ma' min jinbxu.

Matul daż-żmien ħadmu minn qalbhom u ħabbew il-"Għaqda" kemm Franġisk Saver Caruana u kemm Ninu Cremona. Qdew ta' żewġ forċini mill-isħeħ, imqar jekk it-tilwim politiku ħabat jifxilhom xi daqqiet għal dik li għandha tkun l-aħjar strateġija b'riżq il-Malti.

Hekk kif il-gwerra ta' l-1939/45 għamlet tagħha, Malta għaddiet minn taqliba sħiħa. Dak li huwa Malti sab aktar min iwieżnu u jerfgħu 'l fuq. Iżda l-imseħbin ta' l-"Għaqda" xorta waħda kellhom jaqdfu għal rashom, ukoll jekk l-awtoritajiet tal-Gvern flimkien ma' l-aqwa ilħna tal-gazzetti Maltin bdew jidfnu l-Kwistjoni tal-Lingwa.

Dun Karm laħaq kiber u reħa t-tmexxija f'idejn it-tabib Ġużè Galea li wera ruħu l-bniedem ideali ta' żmienu sabiex jieħu fuq spallejh it-tmexxija. Miegħu xxierek Ninu Cremona bħalma kien għamel sa mit-twelid ta' l-Għaqda u kull tliet xhur issuktaw joħorġu l-qari *Il-Malti*. Dawn iż-żewġ irġiel kienu l-pern ta' żmienhom, ukoll jekk ħaddieħor għen.

Wieħed irid jiftakar li mas-snin 1940 feġġ iż-żmien meta l-Prof. Ġużè Aquilina wkoll beda jħalli d-diwi tiegħu kemm fl-Università Rjali ta' Malta, kemm bil-kitba tiegħu bil-Malti u bl-Ingliż, u kemm bit-taħditiet tiegħu kulturali hawn u hinn: f'kelma, il-Prof. Aquilina ried li l-Professur tal-Malti jorbot ruħu mal-ħajja kontemporanja Maltija. Għażel idawwar ħarstu lejn it-tabib Ġużè Galea u Ninu Cremona sabiex dawn jagħtu sehemhom fl-eżami tal-matrikola tal-Malti. Inħoloq trijumvirat li fassal triq li maż-żmien indrat u bdiet tagħti frott tajjeb, aktar u aktar li Ninu Cremona kien il-ħin kollu jorqom dak li bena bħala grammatika għall-Malti u t-tabib Ġużè Galea baqa' ħawtiel fis-sura ta' rumanzi-storiċi mogħnija b'kelma Maltija tajba.

Fi kliem ieħor, il-Għaqda daħlet fi żmien li fih issaħħet fil-kwiet, ukoll jekk inqala' min raha bħala xi għaqda magħluqa fiha nfisha. Iż-żmien kien li ladarba kollox kien miexi sew, mela ma hemmx ħtieġa ta' tibdil. Meta ġie t-tibdil, għax inqala' min malli feġġew is-snin sittin (żmien l-Indipendenza) beda jqis l-ewwel u l-aqwa post jistħoqq lilu nnifsu u mhux lil dawk li għalih żmienhom qieshom li kien għadda u mar! Bdiet tranja oħra li l-istorja għad trid tgħid tagħha fuq dak li ġara warajhom.

Sa ma l-Għaqda rnexxielha ssib kenn ġewwa Palazzo Carafa, il-Belt, kellha l-wens tad-dar ta' *L'Unione Cattolica San Giuseppe* li wkoll qdiet għall-Empire Press fi Strada San Paolo, il-Belt. Malli feġġet it-Tieni Gwerra beda l-gwaj tat-tħarbit fil-ħajja f'Malta. Ħteġilhom jaraw fejn imiddu rashom, u l-kunsill (il-kumitat amministratur) għamel laqgħat fil-Belt, Santa Venera u l-Furjana!

Ix-xewqa li l-Għaqda jkollha fejn tmidd rasha baqgħet ewlenija fi ħsieb l-imseħbin. Sa fl-aħħar il-Għaqda sabet l-ewwel dar tagħha fin-numru 10b, Triq l-Iskoċċiżi, illum nafuha Triq M.A. Vassalli, u li sa fejn nista' niftakar kienet tiġi max-xellug int u tħares 'l isfel minn salib it-toroq Triq M.A. Vassalli u Triq Nofs in-Nhar. L-ewwel laqgħa hinn saret is-Sibt, 17 ta' Frar 1951. Ta' min jgħid li wkoll sa żmien wara t-Tieni Gwerra, in-nies fil-Belt baqgħet tirreferi għat-triqat bl-isem bit-Taljan għax hekk drat tafhom matul snin sħaħ. L-aħħar laqgħa fid-dar li kienet tal-proprjetarji tal-Lukanda Osborne (Triq Nofs in-Nhar) saret il-Ġimgħa 9 ta' Ġunju 1961 fis-6.00pm.

Ġara li ħin bla waqt ħteġilhom jaraw x'jagħmlu għax is-sid kien jeħtieġ il-post. Fl-aħħar laqgħa tad-9 ta' Ġunju 1961 it-tabib Ġużè Galea ħabbar li sabu kenn f'Palazzo Carafa, il-Belt, b'kera ta' tletin lira sterlina fis-sena, u "li setgħu jservu mqar sakemm jinstab lokal ieħor b'bieb ta' barra għalih." Il-kunsill iltaqa' f'Palazzo Carafa għall-ewwel darba fil-5 ta' Novembru 1961.

Għalkem fl-aħħar snin inqala' min qal, b'xeħta ta' tmaqdir, li d-"dar" ta' l-Għaqda tokkupa l-kmamar tal-"bidello" ta' meta Palazzo Carafa qeda bħala sede ta' l-Iskola Umberto Primo, jeħtieġ niftakru li kien bil-għaqal ta' nies ta' żmien il-Prof. Ġużè Galea li l-Għaqda sabet fejn tmidd rasha u dan bi ħlas fis-sena ta' Lm 30. Irridu niftakru li l-Għaqda Letterarja Maltija, is-Soċjetà ta' l-Istorja ta' Malta (Malta Historical Society) u oħrajn bħas-Soċjetà Maltija tal-Folklor (Malta Folklore Society) għadhom mingħajr "dar" tagħhom.

Meta l-Għaqda sabet kenn ġewwa Palazzo Carafa, kienet ġrajja li wieħed iqisha ta' ġid. Palazzo Carafa ta' wara l-gwerra kien fih il-ħajja kemm għax kien jilqa' fih uffiċċji ta' ħidma ta' ġid mill-Knisja Kattolika Maltija, bħal dawk ta'

Caritas u l-Kummissjoni Emigranti, u kemm bħala sede ta' l-Azzjoni Kattolika li baqgħet iżżomm l-isem tradizzjonali bit-Taljan "Gioventù Cattolica" ta' qabel il-gwerra. Il-għadd ta' żgħażagħ u rġiel kien imdaqqas sew għax il-Belt ma bdietx issofri bil-kbir it-tluq ta' nies, negozji, rappreżentanti kummerċjali, għeluq ta' ħwienet u, min jista' u jrid, erħilu jfittex il-ġdid u l-wisa' barra mill-Belt. U waqgħet il-għafja tal-mewt fuq il-Belt hekk kif il-flotta Ingliża bdiet ftit ftit titlaq minn Malta.

Kemm dam president il-Prof. Ġużè Galea, id-"dar" ta' l-Għaqda kienet tkun nadifa xummiema, kif ukoll il-qari *Il-Malti* kien dejjem miżmum bil-galbu kollu f'pakketti jew fuq xkafef jew f'librerija. Meta kien meħtieġ, ġieli għint "lill-Profs" li, għalkemm Kap ta' Dipartiment tal-Gvern, ma kienx isibha bi tqila jmidd idejh ħalli *Il-Malti* jkun miżmum kif jixraq.

Sa ma baqa' president il-Prof. Galea, id-"dar" ġewwa Palazzo Carafa kienet fl-aqwa tagħha għax il-bqija ta' Palazzo Carafa bħala sede ta' l-Azzjoni Kattolika kien beda jwennes il-Kummissjoni Emigranti u Caritas Malta (sa ma ta' l-ewwel ħarġet għax bniet Dar l-Emigranti ħdejn il-Barrakka ta' Fuq, u Caritas Malta ġarret għall-Kurja Arċiveskovili, Casa Madonna di Manresa, il-Furjana), kif ukoll billi l-Belt kien għad kellha għadd ġmielu ta' tfal, żgħażagħ u rġiel bħala membri ta' l-Azzjoni Kattolika (Gioventù Cattolica) għall-Belt. Barra tagħlim Nisrani kien hemm nies ħabrieka bħal Dun Salv Laspina (f'ħajtu għallem l-Istorja fil-Liċeo, il-Belt) li mhux biss kien jixxiegħel iħeġġeġ attivitajiet soċjo-kulturali f'Palazzo Carafa fejn kien hemm sala mgħammra b'palk u taqdi wkoll ta' ċinema, talli kien magħruf sew għall-gwida morali ta' films li jidħlu Malta fis-swali pubbliċi.

Kien żmien ta' ħidma sfiqa ġewwa Palazzo Carafa. Iżda ż-żmien jgħaddi u jbiddel xturu. Il-Belt bdiet ftit ftit titmewwet hekk kif in-nies bdiet tagħżel tgħammar barra mis-swar. Raqad il-Port il-Kbir u tbattal Marsamxett. Dan ġab miegħu tranja. Palazzo Carafa wkoll naqqas mill-ilħna ferrieħa ta' tfal u żgħażagħ, għalkemm baqgħu xi nies ħawtiela jaraw kif jiġbru madwarhom tfal u żgħażagħ għat-tagħlim Nisrani. Is-Sur Joe Tonna baqa' sal-lum ixerred il-kelma Nisranija mal-Belt u barra minnha billi jsawwar kotba ta' sura reliġjuża. B'hekk dak li xxettel il-bieraħ jgħix illum f'sura "moderna". Miegħu jixraq jiżdied isem Michael Zammit li taha jikteb kull ġimgħa ħannieqa ħsibijiet qsar u jolqtuk sabiex bihom iressaq il-qarrej tal-gazzetta *Leħen is-Sewwa* jifhem xeħtiet ta' tagħlim Nisrani.

Il-Prof. tabib Ġużè Galea fl-24 ta' Frar 1974 għarraf lil-Laqgħa Ġenerali ta' l-Għaqda/Akkademja li kien wasal iż-żmien li jċedi s-siġġu wara 35 sena

jżommu. Għalkemm huwa reħa l-presidenza minn idejh, baqa' jattendi kemm jista' jkun regolarment il-laqgħat tal-kunsill u li ġieli kienu jdewmu sa qrib it-8.00pm. Ġieli kien ikun ma jiflaħx u ma jattendix. Għal-laqgħa tal-kunsill tat-Tnejn 20 ta' Marzu 1978 il-"Profs" tniżżel bħala marid. Huwa ħalla dil-ħajja fil-Għid il-Kbir, 26 ta' Marzu 1978. Min kien jafu sewwa, bkieh.

Wara Ġużè Chetcuti, Godfrey Zarb Adami qeda bħala segretarju onorarju għal snin twal. Bejnu u bejn il-Prof. tabib Galea twieldet rabta ta' wieħed jifhem lill-ieħor. Għal qrib April 1972 is-Sur Zarb Adami beda jħossu ma jiflaħx. Meta għadda għall-aħjar qeda għal xi żmien bħala membru fil-kunsill ta' l-Akkademja. Kiteb tagħrif dwar l-istorja ta' l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti u li stampah il-Moviment Azzjoni Soċjali, Valletta, bħala pubblikazzjoni tagħhom. Miet fl-1984.

Il-persuna l-oħra, Antonio Cremona, magħruf popolarment bħala "s-Sur Nin", u li kien ilu marbut ma' l-Għaqda/Akkademja sa mit-twelid tagħha, ħadem minn qalbu u bla hedu b'riżq l-Għaqda/Akkademja kif jixhed sew il-qari *Il-Malti* sa mill-bidu tiegħu. Fil-laqgħa tat-18 ta' Mejju 1969 il-kunsill ta' l-Akkademja tkellem dwar li "s-Sur Nin" wasal biex jagħlaq 89 sena u kien jinsab Għawdex. F'Settembru huwa wera x-xewqa li jħalli minn Viċi-President. F'Novembru 1969 ħatruh unanimament President Onorarju ta' l-Akkademja. Il-bidu tas-sena 1972 xehdet il-mewt tiegħu.

Bdiet tintemm storja episodika ta' nies li ħadmu annuna flimkien għal ideal lingwistiku-kulturali li l-istorja maż-żmien għarfet u wettqet. It-trijumvirat li jixhed il-qari *Il-Malti* għal għexieren ta' snin ħalla trijonf ta' wirt karatterizzat minn mixja serja, ordinata, determinata u patrijottika li bħalha u daqsha ma deherx warajhom, minkejja li t-tlieta li kienu, flimkien ma' oħrajn, iltaqgħu u ħadmu mingħajr ħsieb li jitħallsu għax-xogħol li taw lill-pajjiż.

Wara l-Prof. tabib Ġużè Galea, l-avukat Wallace Ph. Gulia ħa r-riedni f'idejh. Meta niftakru li, apparagun kmieni f'ħajtu ħakmitu marda tal-qalb li mewtitlu nofs il-korp tal-persuna tiegħu u ġagħlitu jistrieħ fuq bastun fil-mixi, u li baqa' jissielet mal-ħajja ta' kull jum kemm bħala Avukat tar-Repubblika u kemm meta laħaq Imħallef kif ukoll meta temm dan l-inkarigu, għandna għax tabilħaqq nammirawh. Għen l-Akkademja u soċjetajiet benefiċjarji mill-aħjar li sata' u xi daqqiet wisq aqwa minn dak li jitlob id-dmir.

Il-ħajja ġewwa l-Belt u Palazzo Carafa fi Triq il-Fran, kif ukoll ma' Malta kollha, bdiet titbiddel. Fehmiet ġodda xxettlu u nisslu tqanqiliet ġodda. Il-ħajja ma baqgħetx li kienet. L-istorja ħadet xejra magħżula wisq minn dik ta' qabel.

Wara l-avukat Wallace Ph. Gulia laħqu oħrajn. L-istorja għad trid tgħid tagħha għal meta reħa t-tmexxija l-avukat Gulia.

Ġewwa Palazzo Carafa baqgħu biss it-tifkiriet l-imgħoddija ta' meta l-ħajja kienet ta' binja oħra: ta' meta l-membri tal-kunsill kienu jmorru l-laqgħat lebsin formalment il-ġlekk matul is-sena kollha, kelma jqisuha tajjeb qabel ilissnuha u kull min inħatar sabiex jgħin fit-tmexxija ta' l-Għaqda/Akkademja jixraqlu r-rispett ta' ħaddieħor u li huwa wkoll irid juri rispett u sens ta' responsabbiltà lejn l-imseħbin bl-aqwa u l-aħjar imġiba personali. Dawn it-tifkiriet jgħixu bħal meta t-tabib Galea laqagħni tajjeb u mill-aħjar fl-uffiċċju tiegħu bħala t-Tabib Ewlieni tal-Gvern, Kap ta' Dipartiment, f'dik il-għodwa tas-Sibt meta tarraftlu kellux il-pjaċir jagħmilha ta' xhud għalija fiż-żwieġ tiegħi f'Diċembru 1958 u li kien qiegħed joqrob. Il-ġrajjiet għaddew: it-tifkiriet għadhom ħajjin.